
Les tesis fallides

per Albert Branchadell

El número 24 de «Noves SL», el butlletí de l'Institut de Sociolingüística Catalana, conté una ressenya de *Les normalitzacions reeixides*, tesi doctoral del senyor Bernat Joan i Marí, publicada al final de 1996 per l'editorial Oikos-Tau. L'autor de la ressenya revela que, quan Miquel Siguan li va comentar totes les obres de sociolingüística aparegudes l'any 1996, «va reservar per a *Les normalitzacions reeixides* els comentaris més elogiosos, situant-la molt per damunt de la resta d'obres». Potser per a no contradir l'opinió d'aquesta autoritat, el ressenyador no s'està de res a l'hora de lloar l'obra ressenyada, amb elogis que inclouen un epítet tan considerable com el de «llibre de rang internacional» o el suggeriment, no menys remarcable, de convertir-la en llibre de text de tres facultats diferents.

La hipòtesi central de *Les normalitzacions reeixides* és clara: la independència política és una condició necessària per a assolir la normalitat lingüística. Per «normalitat lingüística» Bernat Joan entén «una situació en què la llengua pròpia d'una comunitat lingüística serveix com a vehicle general d'intercomunicació, en el si de la pròpia CL, a tots els nivells» (p. 223). Especificant una mica més, podem dir que segons Bernat Joan una llengua normal presenta els dos atributs següents: és pròpia de la «intercomunicació social general» i en aquesta llengua «s'hi vehicula l'ús oficial, l'ensenyament i els mitjans de comunicació social» (p. 27).

En un context com el català, on coexisteixen un procés de normalització lingüística i un contenciós nacional amb la resta de l'Estat, aquesta hipòtesi és del tot pertinent. De fet, en aquesta hipòtesi, segons Bernat Joan, hi ha el remei per a enllestir la normalització del català. Si d'una banda cal agrair a Bernat Joan que hagi tingut la iniciativa de plantejar des de l'àmbit científic una hipòtesi política tan interessant, de l'altra cal reconèixer que això és gairebé l'única cosa per la qual podem felicitar aquest autor; la realitat és que *Les normalitzacions reeixides*,

digui el que digui el ressenyador de «Noves SL» (i amb el permís del doctor Siguan), és una tesi fallida, com intentarem argüir tot seguit.

Bernat Joan espera sostenir la seva hipòtesi mitjançant l'anàlisi de diversos processos de construcció de llengües nacionals a l'Europa del segle XX. Els casos seleccionats són el polonès a Polònia, l'hebreu a Israel, el noruec a Noruega, l'islandès a Islàndia, el finès a Finlàndia, el txec a Txecoslovàquia, l'hongarès a Hongria i el gaèlic a Irlanda. Un primer retret que cal fer a l'autor és l'abast que pretén donar a les conclusions que es poden extreure de l'anàlisi d'aquests casos. La intenció de Bernat Joan és «d'articular un paradigma —una teoria que ens ho expliqui científicament— per als processos de Normalització Lingüística, que pugui ser aplicada a qualsevol llengua en qualsevol context» (p. 59). Sense mirar els resultats, aquest és un propòsit que cal considerar forassenyat d'antuvi: si més no en les ciències socials, no hi ha cap teoria explicativa que pugui ser aplicada a *qualsevol* fenomen en *qualsevol* context (en ciències socials, de fet, potser ni tan sols hi ha teories *explicatives* de res). I mirant els resultats, evidentment, cal concloure que el propòsit de Bernat Joan no ha estat realitzat: com a màxim, *Les normalitzacions reeixides* és una descripció d'algunes de les circumstàncies sota les quals algunes llengües europees, en un període històric determinat, han esdevingut «normals». Una conseqüència d'aquesta situació, òbviament, és que no podem donar per fet que una hipotètica independència política de Catalunya (o hauria de ser dels Països Catalans?) serveixi per a enllestir la normalització del català, contràriament al que professa el nostre autor.

Abans de mostrar com Bernat Joan *no* reix a sostenir la seva hipòtesi, és convenient que assenyallem alguns defectes metodològics greus que afecten *Les normalitzacions reeixides*, i que de vegades fan difícil de creure que com a tesi doctoral fos declarada apta. Bernat Joan es vanta sovint, i se n'ha vantat després en altres llocs, d'haver tingut l'assessorament de prestigiosos sociolingüistes de tot el món, entre els quals destaquen els mestres Einar Haugen i Joshua A. Fishman. La pregunta terrible que ens assetja és si aquests prestigiosos sociolingüistes van llegir el manuscrit final de l'obra i, en cas afirmatiu, com és que no van avisar l'autor dels defectes que tot seguit assenyalarem.

Un defecte metodològic molt aparent de *Les normalitzacions reeixides* és la bibliografia. En tots els casos analitzats per Bernat Joan, llevat del gaèlic, una referència bibliogràfica principal és la *Gran enciclopèdia catalana*, que l'autor segueix de molt a prop (on la *GEC* diu, per exemple, «la Noruega del SE és la regió més rica i més poblada del país» el nostre autor diu que la zona del sud-est és «la més poblada i rica del país»). Per dir-ho simplement, una enciclopèdia general no fa pas per a la bibliografia d'una tesi doctoral, i encara menys l'edició d'una enciclopèdia general feta vint anys abans d'aquesta tesi doctoral (les edicions de la *GEC* que utilitza Bernat Joan se situen entre 1974 i 1980). El que acaba d'esgotar la nostra credulitat és que de vegades Bernat Joan es permeti el luxe d'incloure citacions dels articles de la *GEC* en què es basa (p. 66, per exemple), o que declari haver utilitzat articles apareguts en revistes ultraspecialitzades com «El Temps», «Newsweek», «Set dies» i «Time» sense molestar-se a aclarir-ne ni els autors ni els

títols ni els anys de publicació (p. 195) (posats a no aclarir res, ni tan sols declara quants articles ha utilitzat). Un altre despropòsit bibliogràfic té a veure amb les referències més estrictament filològiques: no és admissible que una tesi doctoral que no es dedica precisament a analitzar els manuals per a aprendre idiomes utilitzi referències com *Teach Yourself Finnish* i *Teach Yourself Norwegian*. Si el rang internacional s'obté citant aquestes fonts en comptes de *¿Quiere Vd. saber Noruego en 10 días?*, aleshores no hi ha res a dir; però si s'obté d'una altra manera, el lector d'aquesta nota ja hauria de començar a compartir amb nosaltres una indignació sincera. Entre la *GEC*, la sèrie *Teach Yourself* i els enigmàtics «articles periodístics», es dibuixa una pobresa bibliogràfica que en algun cas esdevé exasperant. A propòsit del polonès, per exemple, Bernat Joan comenta que s'ha basat en articles publicats a la «*Slavonic Review*» (en anglès, remarca ell mateix, sense que s'acabi de veure la pertinença d'aquesta informació), i que entre aquests articles «no n'hem trobat cap que aclareixi què va passar amb les nombroses minories lingüístiques que hi havia a Polònia just després de la independència del país» (p. 51), una qüestió certament rellevant en el procés de construcció del polonès com a llengua nacional de Polònia. Si Bernat Joan hagués buscat una mica més (no tan sols de la «*Slavonic Review*» viu l'home), potser hauria ensopegat aquesta frase de Peter Brock, en un llibre que és a la seva disposició en un lloc tan poc recòndit com la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona: «*Interwar Poland's treatment of her minorities is a subject [...] on which an immense amount has been written [...]*».¹ I si hagués buscat una mica més potser s'hauria pogut proporcionar, posem per cas, l'obra de Stephan Horak *Poland and Her National Minorities, 1919-39* (Nova York, Vantage Press, 1961), una de les moltes que fa gairebé vint anys ja formaven «an immense amount».

La bibliografia no és pas l'únic defecte metodològic de *Les normalitzacions reeixides*. Un altre defecte molt aparent és la parcialitat de l'autor. Aquí podríem esmentar la divisió que fa entre dues sociolingüístiques, la «sociolingüística tecnocràtica, que està sempre al servei del poder i que indaga i actua només en funció de mantenir l'ordre establert», i la «sociolingüística crítica, d'alliberament» (encarnada per ell mateix, s'entén), que està «al servei de la igualtat de drets entre totes les comunitats lingüístiques» (p. 26); els arguments mesquins contra Aina Moll (p. 43 i 57), a qui arriba a retreure que s'especialitzés en filologia francesa; o la percepció que té del Grup d'Estudis Catalans (lamentablement confós amb el Grup Català de Sociolingüística), que és acusat (sempre sense proves) d'acceptar «la supeditació política de Catalunya a l'Estat espanyol» i d'estar en consonància «amb la ideologia del poder dominant a Espanya» (p. 205). Però per més que Bernat Joan comprometi el rang internacional del seu llibre amb picabaralles purament domèstiques, allí on la seva parcialitat esdevé realment enutjosa és en la mateixa selecció i tractament dels casos estudiats.

La parcialitat a l'hora de seleccionar els casos estudiats es fa palesa en l'exclusió

1. Vid. Peter BROCK, *Polish Nationalism*, dins Peter F. SUGAR i Ivo J. LEDERER, *Nationalism in Eastern Europe* (Seattle, University of Washington Press, 1969). La cursiva és nostra.

de les comunitats lingüístiques que formen part d'estats on vigex el plurilingüisme igualitari. Les raons que dona per a no tractar del neerlandès a Flandes o del francès a Suïssa (ps. 53 i 202), per exemple, no són gens ni mica convinents. Que Bèlgica sigui un estat «artificial» o que es mantingui en un «equilibri precari» no implica que el neerlandès no sigui normal a Flandes (d'acord amb la definició de normalitat adoptada per l'autor); d'altra banda, en el supòsit que Suïssa fos realment «un estat sense una identitat única i prou definida», com vol Bernat Joan, el francès tampoc no deixaria de ser una llengua normal en els cantons francòfons d'aquest altre estat europeu.

La parcialitat de l'autor no és menys evident en la manera de presentar els casos efectivament seleccionats. Parlant de Polònia, Bernat Joan s'esplaia a descriure les polítiques de russificació i de germanització practicades durant el segle XIX a les parts russa i prussiana del país, però silencia la política dels austríacs a Galítsia, que a partir dels anys seixanta del mateix segle va facilitar la polonesització de l'administració i del sistema educatiu. La pregunta de si el polonès hauria pogut esdevenir plenament normal en una Galítsia autònoma sota sobirania austríaca és simplement ignorada. En el cas islandès, trobem un silenci semblant: la pregunta de si l'islandès va esdevenir normal en el segle llarg que Islàndia va estar sota sobirania danesa (entre 1814 i 1941) no és discutida per l'autor. La normalitat del finès en una Finlàndia autònoma sota sobirania russa (en temps d'Alexandre I i Alexandre II) tampoc no l'interessa. Aquesta política de silenci ateny el seu zenit en el cas d'Hongria: parlar de la construcció de l'hongarès com a llengua nacional sense esmentar ni un sol cop l'*Ausgleich* de 1867, que va proporcionar a Hongria sobirania completa per a dissenyar la seva política lingüística, és un descurt tan gros que no pot ser producte de la mera distracció.

Fetes aquestes remarques metodològiques, és el moment d'explicar per què Bernat Joan no aconsegueix defensar convincentment la seva hipòtesi.

Dels casos presentats per a fonamentar aquesta hipòtesi, caldria descartar d'antuvi l'hebreu, el noruec, el finès i el txec.

L'hebreu caldria descartar-lo per una circumstància que reconeix el mateix Bernat Joan: «L'hebreu té tota una sèrie de característiques que el fan un cas únic» (p. 96). Si l'hebreu és un cas «únic», no té sentit buscar-hi «regularitats» que permetin formular «lleis» vàlides per a qualsevol procés reeixit de normalització lingüística. En aquest sentit, és evident que l'hebreu no segueix el trànsit de llengua minoritzada a llengua normalitzada que Bernat Joan considera característic dels altres casos. El noruec, d'altra banda, caldria descartar-lo perquè amb els seus dos estàndards (*bokmål* i *nynorsk*) constitueix un procés de normalització fallit. Bernat Joan explica que «el procés de NL inclou la creació d'un model de llengua nacional», i que aquest model «es tracta d'un model unificat», però en comptes de replicar a una futura objecció sobre la dualitat noruega, tot el que fa és convenir que cal deixar de banda aquest cas (p. 210). L'exclusió del finès respondria a una raó semblant: el bilingüisme oficial finès-suec a Finlàndia ofereix certs paral·lismes amb la coexistència del *bokmål* i el *nynorsk*. En la definició de «normalitat» de Bernat Joan no es diu que la llengua normal hagi de ser l'única llengua oficial,

però hi ha raons per a intuir que l'autor vol que sigui així. Entre altres coses, reconeix explícitament que «una llengua minoritzada, com a norma general, es recupera quan no s'aplica un bilingüisme oficial, sinó que s'opta pel monolingüisme» (p. 210). Com és que el finès s'ha recuperat en un règim de bilingüisme oficial? Vet aquí la pregunta que Bernat Joan no respon, potser perquè ni tan sols l'arriba a plantejar. L'exclusió del txec, finalment, no és menys necessària que les altres: el txec no respon al cas general que pretén formular Bernat Joan, per la simple raó que no va atènyer la seva normalitat en un estat independent txec sinó en una comunitat política més àmplia.

El lector d'aquesta nota pot considerar que haver triat malament alguns casos d'estudi no invalida la hipòtesi de l'autor; el que el lector no podrà negar, com mostrarem tot seguit, és que Bernat Joan es refuta a si mateix en un passatge de la seva obra. Aquí no parlem, és clar, d'Irlanda, ni dels «processos a la irlandesa» que Bernat Joan veu dibuixar-se en l'horitzó lingüístic d'un grapat de repúbliques exsoviètiques (p. 194). Parlem d'un cas que Bernat Joan descriu amb una certa minuciositat, com si no s'adonés que desmenteix d'una manera inapel·lable la seva hipòtesi sobre la relació de necessitat entre la normalitat lingüística i la independència política. Ens referim al cas de les illes Åland, un arxipèlag suecoparlant que es troba sota sobirania finlandesa. Segons Bernat Joan, en aquestes illes «el suec hi és l'únic idioma oficial i constitueix el vehicle únic d'intercomunicació» (p. 145). En altres paraules, Bernat Joan considera que en aquestes illes el suec és «normal». Com pot ser això, cal que ens preguntem, si les illes Åland no són un estat independent sinó que només «gaudeixen d'autonomia administrativa» dins d'un altre estat? Si Irlanda, com reconeix Bernat Joan, mostra que la independència política no és una condició suficient per a la normalitat lingüística, les illes Åland mostren, *contra* Bernat Joan, que la independència tampoc no és una condició necessària. Per tant, hem de concloure que la hipòtesi de Bernat Joan ha estat falsada... per Bernat Joan.

Si la independència política no és una condició necessària de la normalitat, hi ha alguna altra circumstància que ho sigui? Aquí voldríem suggerir que hi ha una circumstància rellevant, que podria contribuir a aclarir per què l'irlandès no es va normalitzar malgrat la independència d'Irlanda i per què el suec és normal a les illes Åland encara que no formin un estat sobirà. Segons Bernat Joan, el percentatge de parlants d'una comunitat lingüística «no constitueix un element decisiu» per a la normalització de la seva llengua (p. 210). En aquest sentit, sosté que, deixant de banda l'hebreu, «hi ha hagut llengües que han assolit la seva plena normalització comptant, en el moment de començar el procés, amb percentatges de parlants considerablement baixos». Ens agradaria saber quines són aquestes llengües, perquè ens sembla que aquest no és el cas del polonès, ni del noruec, ni de l'islandès, ni del finès, ni del txec ni de l'hongarès. Bernat Joan intenta fonamentar la seva asseveració dient que «a Hèlsinki, l'any 1917, els parlants del finès no arribaven al 40% de la població» i que, malgrat tot, «avui dia el finès és una llengua plenament normalitzada a la capital de Finlàndia» (p. 210). L'exemple és clarament insuficient; el que interessava, en tot cas, era saber el percentatge de

parlants del finès sobre el total d'habitants de Finlàndia, que l'any 1890, quinze anys abans de la independència, era el 86,1.² (D'altra banda, subsisteix el que hem dit abans sobre el bilingüisme oficial finès-suec, que és especialment visible a Hèlsinki.) Si mirem un per un els sis casos esmentats, veurem que en tots sis la llengua normalitzada era demogràficament hegemònica en el territori que es va constituir com a estat independent. Fixem-nos en un parell d'exemples. Segons el cens de 1921, eren poloneses el 69,2% dels habitants de Polònia.³ La definitiva normalització del polonès es va esdevenir després de la Segona Guerra Mundial, quan el desplaçament de les fronteres i els moviments de població van convertir Polònia en un estat pràcticament monoètnic. Segons el cens de 1920, d'altra banda, eren magiars el 89,6% dels habitants d'Hongria.⁴ En aquest cas, la definitiva normalització de l'hongarès també va coincidir amb la conversió dels magiars en la comunitat lingüística hegemònica d'Hongria.

Si l'hegemonia demogràfica (no pas la independència política) és la circumstància rellevant, els normalitzadors del català no s'haurien de dedicar, com fa Bernat Joan, a fer proselitisme independentista barat, sinó a estudiar com es pot augmentar (i com a mínim assegurar) l'actual proporció demogràfica del català. Una nació sense estat pot ser tan mala cosa com es vulgui, però per als interessats en la supervivència del català és indubtablement pitjor una comunitat lingüística que no tingui (prou) parlants.

I ara anem acabant. El mal de *Les normalitzacions reeixides* no es redueix a reunir en un sol volum pretensions científicament forassenyades, defectes metodològics insofribles i una refutació flagrant de la hipòtesi que es proposa defensar. Per acabar-ho d'adobar, tot això se'ns presenta en un entorn que des d'un punt de vista estrictament editorial es mereix el qualificatiu d'impresentable. Des de la dedicatòria (*inquietuts*) a la contracoberta (*respectivas, subordinadas, perspectivas*), l'obra conté errades a dolls, que suggereixen poderosament que l'editorial Oikos-Tau no fa corregir els llibres que publica o que els dona a corregir a persones incompetents. Si ens fixem només en el demostratiu masculí singular, l'arribem a trobar de tres maneres diferents (sense comptar la correcta): *agues* (p. 86), *aquet* (p. 101) i *agust* (p. 199). El cas és tan escandalós com els exemples següents, triats a l'atzar al llarg de tot el llibre: *cam tancat* (p. 18), *Iugoslàvia* (p. 25), *Vallvedú* (p. 45), *lintüístics* (p. 57), *la sea corona* (p. 108), *la majmor part* (p. 113), *deternir* (p. 120), *aliat am Napoleó* (p. 137), *et* (per *fet*, p. 138) *Repúbliques txeca i escolava* (p. 150), *llengua nacinal* (p. 158), *aracaica* (p. 162), *Otamà* (p. 171), *voltannt* (p. 185), *intervanci* (p. 185), *polbació* (p. 203). No és cap consol que alguns errors produeixin un inesperat efecte poètic, com *parit únic* (per *partit únic*, p. 190), o que tinguin un aire enigmàtic, com *situació andnoma* (p. 211), que només al cap d'una estona s'entén que hauria de ser *andmala*.

2. Vid. Raymond PEARSON, *National Minorities in Eastern Europe 1848-1945* (Londres, MacMillan Press, 1983), p. 69. Vet aquí una altra referència, per cert, que potser hauria interessat el nostre autor.

3. *National Minorities*, op. cit., p. 163.

4. *National Minorities*, op. cit., p. 173.

En aquest naufragi editorial, un comentari a part cal dedicar-lo als mapes, que segons el ressenyador de «Noves SL» són «senzills, eficaçment didàctics». Els mapes són tan senzills que ni tan sols porten l'escala, la qual cosa els fa útils, com a màxim, per a conèixer la silueta de cada país. I pel que fa a l'eficàcia didàctica... Per assenyalar només dues de les espifiades cartogràfiques més notòries, tenim que la partició de Polònia del segle XVIII és indicada sobre un mapa d'aquest país amb les fronteres posteriors a la Segona Guerra Mundial, o que el territori que l'autor atribueix a Transilvània, a part de no tenir res a veure amb la realitat, ocupa una àrea més extensa en el mapa de la divisió dialectal de l'hongarès (p. 179) que en el mapa d'enclavaments de parla hongaresa fora d'Hongria (p. 177).

En resum, *Les normalitzacions reeixides* és una obra que planteja una hipòtesi interessant, però com hem intentat argüir aquí cal considerar-la irremeiablement fallida. Aquesta hipòtesi, en mans d'un sociolingüista més escrupolós i en una editorial una mica més seriosa, potser sí que hauria permès, sempre que això vulgui dir alguna cosa, un veritable llibre «de rang internacional».

ALBERT BRANCHADELL